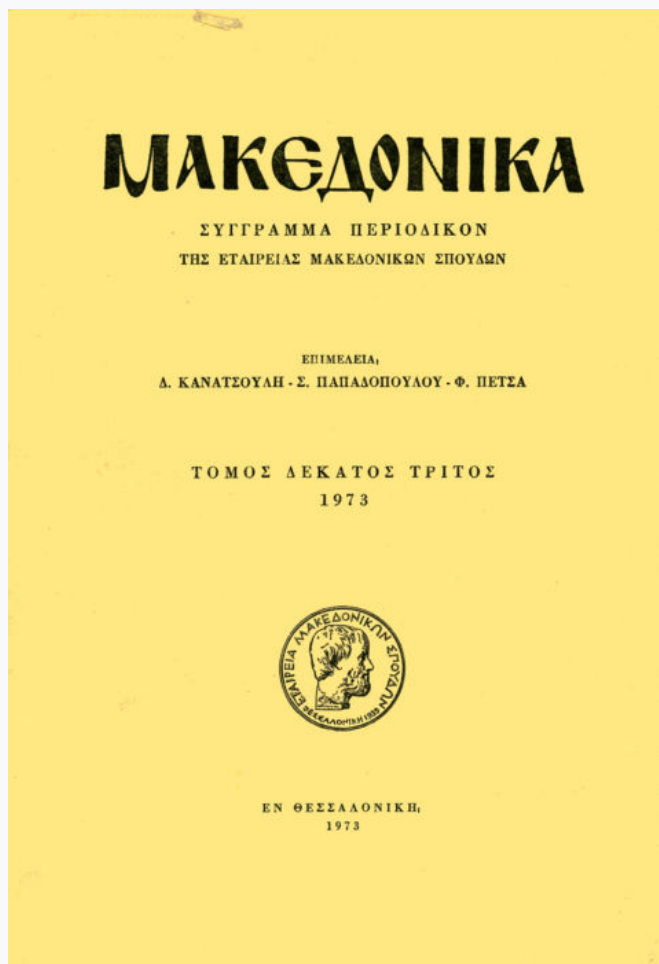

Μακεδονικά

Τόμ. 13, Αρ. 1 (1973)

Συμπληρωματικές ειδήσεις για τον διάκονο Καλλίνικο Μάνιο από τη Βέροια

Μάρκος Φώσκολος

doi: [10.12681/makedonika.902](https://doi.org/10.12681/makedonika.902)

Copyright © 2014, Μάρκος Φώσκολος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Φώσκολος Μ. (1973). Συμπληρωματικές ειδήσεις για τον διάκονο Καλλίνικο Μάνιο από τη Βέροια. *Μακεδονικά*, 13(1), 217–226. <https://doi.org/10.12681/makedonika.902>

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΙΑΚΟΝΟ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟ ΜΑΝΙΟ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Με τὴν ἐργασία τοῦ Ζαχ. Τσιρπανλῆ γιὰ τοὺς Μακεδόνες σπουδαστὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου¹ ἔγιναν γνωστὰ πολλὰ πρόσωπα, μερικὰ γιὰ πρώτη φορά, ποὺ συνέβαλαν στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Καλλίνικος Μάνιος ἢ Μανιὸς ἀπὸ τῆς Βέροιας², ποὺ ἔγινε δεκτὸς στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώμης τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1642 σὲ ἡλικία 18 ἐτῶν, ἐνῶ ἦταν διάκονος.

Μετὰ τὸ 1647, δηλαδὴ μετὰ ἀπὸ 5 χρόνια σπουδῶν, ὁ Καλλίνικος φεύγει ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ περνᾷ στὸ Κολλέγιο Urbano di Propaganda Fide³, ὅπου ἔμεινε ὡς τίς 17 Αὐγούστου 1649, ὅταν ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰδικότερα γιὰ τὴν πατρίδα του τὴ Βέροια, ὅπου καὶ δίδαξε⁴.

Τὸ σκοτεινὸ σημεῖο τῆς παραμονῆς τοῦ Μάνιου στὴ Ρώμη εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀλλαγὴ Κολλεγίου: πότε ἀκριβῶς ἔγινε καὶ γιὰ ποιοὺ λόγους. Δυστυχῶς, τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας δὲν μᾶς δίνουν καμιὰ ἀπάντηση σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τῆς ἀλλαγῆς, ποὺ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἀνάμεσα στὶς 12 Μαΐου 1647 καὶ 9 Μαΐου 1648⁵. Μποροῦμε ὥστόσο νὰ διελυκάνουμε ἀρκετὰ τοὺς λόγους ποὺ τὸν ὁδήγησαν (ἢ ποὺ ὁδήγησαν τοὺς ἀνωτέρους του) νὰ ἀλλάξῃ Κολλέγιο.

Στὸν Κώδικα Barb. gr. 280 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ἀνάμεσα σὲ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν καὶ σὲ ἄλλους Ἑλληνες μαθητές⁶, συναντήσαμε δύο ἑλληνικὲς ἐπιστολές, χωρὶς χρονολογία, ποὺ ἔφεραν τὴν ὑπογραφή *ἡ δ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος*⁷ καὶ μιὰ ἔκθεση, ἀχρονολόγητη καὶ ἀνυ-

1. Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ, Οἱ Μακεδόνες σπουδαστὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης καὶ ἡ δράση τους στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἰταλία (16ος αἰ. - 1650), Θεσσαλονίκη 1971.

2. Τσιρπανλῆ, ἑ.ἄ., σ. 115-120 καὶ 196-200. Βλ. καὶ σ. 265 (εὐρετήριο).

3. Τὸ Κολλέγιο αὐτὸ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα Οὐρβανὸ Ἡ' (1 Αὐγούστου 1627) καὶ λειτουργεῖ μέχρι σήμερα (βλ. Τσιρπανλῆ, ἑ.ἄ., σ. 117, σημ. 7).

4. Τσιρπανλῆ, ἑ.ἄ., σ. 196-200.

5. Τσιρπανλῆ, ἑ.ἄ., σ. 117-118.

6. Βλ. φ. 28α (Κωνσταντῖνος καὶ Νικόλαος Λογοθέτης)· φ. 41α (Φραγκίσκος Κόκκος καὶ Ἰωάννης Ματθαῖος Καρποφύλλης)· φ. 45α (Φερδινάνδος Ricci)· φ. 51α (Γεώργιος Πιέριο).

7. Ὁ Καλλίνικος, ὅταν ἔφθασε στὸ Κολλέγιο ἦταν ἡδὴ διάκονος (βλ. Ἀρχεῖο Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, τ. 14, φ. 16β)· βλ. Τσιρπανλῆ, ἑ.ἄ., σ. 116 καὶ σημ. 5.

πόγραφη, πού ἄρχιζε ὁμως μὲ τὶς λέξεις: *Io Callinico, monacho greco...* (ἡ ἐκθεση αὐτὴ εἶναι γραμμένη στὰ ἰταλικά). Ἐξετάζοντας τὸ περιεχόμενό τους τὸ συσχετίσαμε ἀμέσως μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ Μάνιου.

Χρονολόγηση καὶ περιεχόμενο ἐγγράφων.

Ὅπως σημειώσαμε παραπάνω, καὶ τὰ τρία ἐγγραφα εἶναι ἀχρονολόγητα: μόνο μιὰ ἐπιστολὴ φέρει τὴν ἡμερομηνία *Ἰουλίῳ ιζ'*, χωρὶς ἔτος, ἐνῶ τὰ ἄλλα δύο δὲν ἔχουν καμιά ἐνδειξη.

Οἱ δύο ἐπιστολὲς ἀπευθύνονται στὸ ἴδιο πρόσωπο, τὸν Λουκά Λουσθένιο (ἰταλ. *Lusthenio*). Δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ πρόσωπο. Κατὰ τὴ γνώμη μας, πρόκειται γιὰ τὸν βιβλιοθηκάριο τῶν Barberini Λουκά Holsthein¹, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ βροῦμε γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Καλλίνικος τὸ γράφει λάθος τὸ ὄνομα αὐτό, παρ' ὅλο πὺ μοιάζουν τόσο.

Πιστεύουμε ὅτι οἱ δύο ἐπιστολὲς γράφηκαν σὲ μικρὴ χρονικὴ ἀπόστασις ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ στὶς δύο ἀναφέρεται μιὰ ἐπικείμενη ἀποδημία γιὰ τὴ Γαλλία, τὴν ὁποία ὁ Καλλίνικος θεωρεῖ σίγουρη· καὶ στὶς δύο ἀναφέρεται ἐπίσης κάποιο *ἐνθυμητικὸν ἢ μνημονικὸν ιδιόχειρον* πὺ πρέπει νὰ γράφῃ γιὰ τὸν Φραγκίσκο Ingoli, γραμματέα τῆς Propaganda², ὅποτε πρέπει νὰ θεωρήσουμε μᾶλλον βέβαιο ὅτι ἡ τελείως ἀχρονολόγητη ἐπιστολὴ γράφηκε τὸν μῆνα Ἰούλιο.

Σχετικὰ μὲ τὴ δευτέρη ἐπιστολὴ: στὴν ἀρχή, στ. 3-5, ὁ Μάνιος ἀναφέρει στὸν Holsthein ὅτι τὸν ἐπισκέφθηκε ὁ Ingoli καὶ τὸν ἐρώτησε πῶς εἶναι. Ὁ Μάνιος ἀπήντησε *οὐ καλὸς (διαβ. οὐ καλῶς) ἐπειδὴ ἡστέρημαι τῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου*. Ἡ ἐρώτηση τοῦ Ingoli προϋποθέτει ὅτι ὁ Καλλίνικος βρίσκεται στὸ Κολλέγιο Urbano καὶ ὄχι στὸ Ἑλληνικόν, ὅπως ἐπίσης ὅτι ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ εἶναι πρόσφατη, δηλαδὴ τὸ 1648. Ἐξ ἄλλου μᾶς βεβαιώνει τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου τοῦ Ingoli πὺ ἐπῆλθε στὶς 24 Ἀπριλίου καὶ ὄχι τὸν Αὐγουστο τοῦ 1649³, ὅποτε μὲ σιγουριά μπορούμε νὰ θεωροῦμε καὶ τὶς δύο

1. Γιὰ τὸ Λουκά Holsthein, γνωστὸ ἐλληνιστὴ, μέχρι σήμερα δὲν ἔχει γραφῇ μιὰ μονογραφία πὺ νὰ ἐξετάζῃ τὶς πολὺπλευρες ἐρευνές του. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ *Franc. Barberi* στὴν «Enciclopedia Cattolica», τ. VI, στήλῃ 1466, ὅπως καὶ τὴν ἐκδόση τῶν ἐπιστολῶν του πρὸς διαφόρους λογίους τῆς ἐποχῆς του πὺ μαρτυροῦν, κατὰ κάποιο τρόπο, τὴν ὅλη δραστηριότητά του, *Lucae Holsthenii, Epistolae ad diversos*, cura I. F. Boissonade, Parisiis 1817.

2. Ὁ Φραγκίσκος Ingoli ὑπῆρξε πρῶτος Γραμματέας τῆς Propaganda ἀπὸ τὶς 6 Ἰανουαρίου 1622 ὡς τὶς 24 Ἀπριλίου 1649· βλ. *Josef Metzler*, Francesco Ingoli, der erste Sekretar der Kongregation, εἰς «Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum» I (1622-1700), Rom-Wien 1972, σ. 197-243.

3. *N. Kowalsky*, Serie dei Cardinali Prefetti e dei Segretari della Sacra Congregazione «De Propaganda Fide», Romae 1962, σ. 20-21 καὶ 32.

ἐπιστολὲς γραμμένες τὸν Ἰούλιο τοῦ 1648, λίγους μῆνες δηλαδὴ μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Μάνιου ἀπὸ τὸ Κολλέγιο τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου.

Στὴ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς αὐτές, ἂν θεωρήσουμε πρώτη ἐκείνη τῆς 17ης Ἰουλίου, ὁ Καλλίνικος περιγράφει μιὰ συζήτησή του ποὺ εἶχε πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες μὲ τὸν Ingoli σχετικὰ μὲ τὰ πρόσφατα σχέδια τοῦ Καλλίνικου γιὰ τὸ μέλλον. Φαίνεται ὅτι ὁ Καλλίνικος εἶχε συμφωνήσει μὲ τὸν Holsthein νὰ σταλῇ στὴ Γαλλία καὶ νὰ μιλήσῃ πρῶτος ὁ Holsthein στὸν Ingoli. Ἀλλὰ ἐνῶ ὁ Ingoli φαίνεται πρόθυμος γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Καλλίνικου, βρίσκει τὴ δυσκολία τῆς ὑποτροφίας μὲ τὴν ὁποία σπούδαζε στὴν Propaganda. Ἡ δυσκολία αὐτὴ ἔγκειται στὴν ἀποστολὴ τῶν χρημάτων στὸ Παρίσι, ὅπου, πὶὸ συγκεκριμένα, ἤθελε νὰ πάῃ ὁ Ἑλληνας Διάκονος, «Studiando là le scienze e perfetionandomi nella lingua Greca», ὅπως θὰ γράψῃ ὁ ἴδιος ὁ Καλλίνικος στὴν ἔκθεσή του πρὸς τὴν Propaganda. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ δυσκολία ἀπαντᾷ ὁ Μάνιος ὅτι πιθανὸν νὰ προβλέψῃ γι' αὐτὸ ὁ Holsthein. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ εἶχε αὐτὸ τὸ σκοπὸ, νὰ εἰδοποιήσῃ δηλαδὴ τὸν Γερμανὸ προστάτη του, γιὰ νὰ ξέρῃ τί θέσῃ νὰ πάρῃ, ἂν τυχὸν συναντηθῇ μὲ τὸν Ingoli, ποὺ προέτρεπε τὸν Καλλίνικο νὰ γράψῃ μιὰ ἔκθεσι γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν ὑπόθεσι αὐτὴ στὸν Καρδινάλιο Carponi, Ἀντιπρόεδρο (Vice-Prefetto) τῆς Propaganda.

Ἡ δευτέρη ἐπιστολὴ μᾶς βοηθεῖ νὰ καταλάβουμε, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ πῶς γνωρίσθηκε ὁ Μάνιος μὲ τὸν Γερμανὸ λόγιο. Φαίνεται ὅτι ὁ Holsthein ἐνδιαφέρθηκε νὰ βρῇ στὴ Ρώμῃ κάποιον Ἑλληνα ποὺ νὰ γινώριζε καλὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ στὴ διόρθωσι χειρογράφων κλασσικῶν συγγραφέων καὶ Ἑλλήνων Πατέρων. Ὁ Καλλίνικος πληροφορεῖ τὸν Holsthein ὅτι τελείωσε τὴ διόρθωσι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Σωκράτη¹, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τελευταῖο βιβλίον. Προτίθεται ἀκόμη νὰ συνεχίσῃ αὐτὲς τὶς διορθώσεις ὅλη τὴν περίοδο ποὺ θὰ βρίσκεται στὴ Ρώμῃ, μέχρις ὅτου ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴ Γαλλία. Αὐτὸ τὸ ταξίδι θεωρεῖται σίγουρο ἀπὸ τὸν Καλλίνικο καὶ γι' αὐτὸ προτίθεται νὰ γράψῃ *ἐνθυμητικὸν πρὸς τὴν ὁδε τελουμένην σόναξιν*, δηλαδὴ πρὸς τὴν Congregatio τῆς Propaganda. Παρακαλεῖ στὸ τέλος τὸν Holsthein νὰ τοῦ συμπαρασταθῇ μπροστὰ στὸν Καρδινάλιο Barberini (Antonio, junior) ποὺ ἦταν Πρόεδρος τῆς Propaganda.

Τὸ τρίτον ἔγγραφο εἶναι τὸ «ἐνθυμητικόν» γιὰ τὸ ὁποῖο μίλησε ὁ Καλλίνικος στὶς δύο προηγούμενες ἐπιστολές. «Παραλήπτης» φαίνεται νὰ εἶναι

1. Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» τοῦ Σωκράτη τυπώθηκε καὶ στὴν «Ἑλληνικὴ Πατρολογία» τοῦ Migne, τ. 67, στήλες 29-842. Δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ οὔτε στὴν Βατικανὴ Βιβλιοθήκη οὔτε στὴν «Angelica» τῆς Ρώμης, ὅπου ὁ Γερμανὸς λόγιος ἄφησε τὰ χειρόγραφα του, ἕνα χειρόγραφο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ποὺ νὰ φέρῃ διορθώσεις εἴτε ἄλλες ἐνδείξεις ὅτι πέρασε ἀπὸ τὰ χεῖρα τοῦ Μάνιου.

ό Holsthein («Vostra Signoria») που έπρεπε να το παραδώσει στον Καρδινάλιο Barberini.

Απ' όσα γνωρίζουμε με βάση τις δυο επιστολές, πρέπει να τοποθετήσουμε τη συγγραφή αυτής της εκθέσεως στο τέλος Ιουλίου 1648 ή στην άρχη Αυγούστου του ίδιου έτους, το αργότερο. Το κείμενο φέρει όρισμένες γραμματικές διορθώσεις, άγνωστο από ποιό χέρι, χωρίς ιδιαίτερη σημασία. Πιθανόν να προέρχονται από τον Λουκά Holsthein πού, αφού το διάβασε και το διόρθωσε, το έδωσε έπειτα στον Καρδινάλιο Αντώνιο Barberini.

Σύμφωνα με όσα γράφει σ' αυτή την έκθεση ό Καλλίνικος, οί Ίησούιτες του Έλληνικού Κολλεγίου¹ τον κατηγορήσαν για «αίρετικό» στην Ίερά Έξέταση (Sant' Ufficio) της Ρώμης. Δέν αναφέρεται στην έκθεση αυτή ποιά είναι ή κατηγορία και ούτε είναι δυνατόν να το μάθουμε αυτό σήμερα, γιατί το Αρχείο της Ίερās Έξετάσεως παραμένει κλειστό στο κοινό. Μετά απ' αυτήν την κατηγορία και τη σύλληψη του Καλλίνικου, οί Ίησούιτες έκαμαν γνωστό το γεγονός στο Ρωμαϊκό Κολλέγιο, δηλαδή στο Έκκλησιαστικό Πανεπιστήμιο της Ρώμης, όπου παρακολουθούσαν τά μαθήματα όλοι οί μαθητές του Έλληνικού Κολλεγίου.

Η Ίερά Έξέταση άναγνώρισε την άθωότητα του Καλλίνικου και φρόντισε να γίνη δεκτός στο Κολλέγιο της Προπαγάνδας. Αν πράγματι έγινε κατά τέτοιο τρόπο, δηλαδή άν ή ίδια Ίερά Έξέταση φρόντισε για την άλλαγή Κολλεγίου, τότε σημαίνει ότι πράγματι ό Μάνιος ύπήρξε θύμα σκευωρίας των Ίησουιτών άνωτέρων του Έλληνικού Κολλεγίου και ότι οί κατηγορίες αυτής της εκθέσεως έχουν κάποια σοβαρή βάση.

Συνεχίζοντας την έκθεσή του ό Έλληνας Διάκονος αναφέρει ότι στο νέο Κολλέγιο ζούσε με την ύποτροφία πού ή ίδια ή Propaganda χορηγούσε στο Κολλέγιο του Αγίου Άθανασίου για τον Ξαβέριο Τιμόνη από τη Χίο. Σ' αυτό το σημείο τά πράγματα φαίνονται περισσότερο συγκεχυμένα, γιατί ή έκθεση του Μάνιου φαίνεται να λέη ότι με την είσοδό του στο Κολλέγιο Urbano, ό Ξαβέριος Τιμόνης δέν είχε πιά δικαίωμα στη δική του ύποτροφία. Πιθανόν οί Ίησούιτες του Κολλεγίου να του βρήκαν μιá νέα ύποτροφία από τά εισοδήματα του Έλληνικού Κολλεγίου. Από τά στοιχεία πού έχουμε για τον Ξαβέριο Τιμόνη βλέπουμε ότι οί Ίησούιτες του Κολλεγίου τον υπεράσπισαν²,

1. Οί Ίησούιτες πήραν τη διοίκηση του Έλληνικού Κολλεγίου, για πρώτη φορά, το 1591 και έμειναν ως το 1604 και για δεύτερη φορά το 1622 ως το 1773, όταν ό πάπας Κλήμης ΙΔ' διέλυσε το τάγμα τους.

2. Βλ. Θωμά Παπαδοπούλου, Αιγαιοπελαγίται μαθηταί του έν Ρώμη Φροντιστηρίου του Αγίου Άθανασίου, «Επετηρίς της Έταιρείας Κυκλαδικών Μελετών», τ. 8 (1970), σ. 559, όπου περιληπτική βιογραφία και άρχαιακες ένδείξεις, στις όποιες ως προστεθούν Άρχείο Propaganda, Acta, τ. 19 (1649-50), φφ. 317 και 327, όπου άνα-

πιθανὸν γιατί κάποιος θεῖος του, ὁ Φραγκίσκος Τιμόνης, ἦταν Ἰησοῦ-
της στὴ Χίο¹.

Ὁ Καλλίνικος συνεχίζοντας τὴν ἐκθεσὶ του, ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀνώτεροι τοῦ Κολλεγίου τοῦ ἀπαγόρευσαν, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Κολλέ-
γιο, νὰ συμμετάσχη, σὰν Διάκονος, στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κολλεγίου. Πρά-
γματι στὴ γιορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1648 τοῦ ἀρνήθηκαν καὶ τὴ Θεία
Κοινωνία καὶ ἀπαγόρευσαν στοὺς ἄλλους Ἑλληνες μαθητὲς νὰ ἔρχωνται
σὲ ἐπαφὴ μαζί του. Αὐτὸ συνέβαινε ὄχι μόνο στὴν Ἐκκλησία τοῦ Κολλε-
γίου, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες Ἐκκλησίες τῆς Ρώμης, ὅπου οἱ Ἰησοῦτες
εἶχαν ἐπιρροή καὶ ὅπου τὸν εἶχαν κατηγορήσει γιὰ «αἰρετικό». Σὲ τέτοιο
βαθμὸ τὸν εἶχαν κατηγορήσει, γράφει πάντα ὁ Μάνιος, ὥστε νὰ ζῇ μέσα σὲ
ἓνα συνεχὲς ἄγχος.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐγινε τόσο ἀνυπόφορη, ὥστε ὁ Καλλίνικος συναν-
τήθηκε μὲ τὸν Ingoli², μὲ τὸν ὁποῖο συμφώνησε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ Ρώμη καὶ νὰ
πάῃ στὴ Γαλλία, ἀφοῦ προηγουμένως συνεννοηθῇ μὲ τὸν Καρδινάλιο Ἀντι-
πρόεδρο Carponi. Ὁ Καλλίνικος, πιστεύοντας ὅτι ὁ Carponi δὲν μπορούσε
νὰ δώσῃ παρόμοια ἀδεία, ἀπευθύνθηκε στὸν Πρόεδρο Καρδινάλιο Ἀντώνιο
Barberini, διὰ μέσου τοῦ φίλου του Λουκά Holsthein. Ὁ Holsthein ἔπρεπε
νὰ ἀναφέρῃ στὸν Καρδινάλιο ὅτι ὁ Καλλίνικος, σύμφωνος μὲ τὸν Γραμ-
ματέα Ingoli, ἤθελε νὰ πάῃ στὴ Γαλλία καὶ εἰδικώτερα στὸ Παρίσι, γιὰ νὰ
συνεχίσῃ τὶς σπουδὲς του. Στὸ τέλος τῶν σπουδῶν του θὰ ἐπέστρεφε στὴν
«περιοχὴ» του γιὰ νὰ διδάξῃ τὸ Εὐαγγέλιο στοὺς ἄλλους μοναχοὺς σύμφωνα
μὲ τὴ θέληση τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Γρηγορίου ΙΓ' καὶ
τῆς Propaganda, πάπα Οὐρβανοῦ Η' ³. Περιμένει τελικὰ ἀπόφαση τοῦ Καρδι-
ναλίου, διὰ μέσου τοῦ Holsthein, γιὰ τὴν ὑποτροφία στὸ Παρίσι, τὴν ἴδια
ποὺ μέχρι τότε εἶχε στὸ Κολλέγιο Urbano. Προσθέτει ἐπίσης ὅτι στὸ Πα-
ρίσι πιθανὸν νὰ συνεργασθῇ καὶ στὴν Βασιλικὴ Τυπογραφία.

Ἐλαβε ἀπάντηση, ἔγγραφο, ὁ Καλλίνικος; Πιθανὸν ναί, ἂν καὶ δὲν μᾶς
εἶναι γνωστὴ. Δὲν γνωρίζουμε τελικὰ γιὰ ποιοὺ λόγους δὲν πραγματοποιήθηκε
τὸ σχέδιο τοῦ Καλλίνικου. Βρῆκαν ὑπερβολικὲς τὶς κατηγορίες τοῦ Μάνιου

φέρονται διάφορες αἰτήσεις τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου πρὸς τὴν Propa-
ganda ὑπὲρ τοῦ Ξαβερίου Τιμόνη.

1. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 558, στὸ τέλος τῆς βιογραφίας τοῦ Ἰωάννη Ἀντωνίου
Τιμόνη, ἀρ. 1, ἀδελφοῦ τοῦ Ξαβερίου.

2. Βλ. τὴν περιγραφὴ αὐτῆς τῆς συναντήσεως ποὺ μᾶς δίνει ὁ ἴδιος ὁ Καλλίνικος στὴν
πρώτῃ ἐπιστολὴ ποὺ δημοσιεύουμε παρακάτω.

3. Βλ. τὴν ἱδρυτικὴ Βούλα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, τῆς 13 Ἰανουαρίου 1577, ἀπὸ
τὸν Πάπα Γρηγόριο ΙΓ' εἰς «Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum
Pontificium», Taurinensis editio, Augustae Taurinorum 1863, τ. 8, σ. 159-162 καὶ τοῦ Πάπα
Οὐρβανοῦ Η', εἰς «Bullarum, κ.λ.», ἔ.ἀ., τ. 13, Augustae Taurinorum 1868, σ. 574-581.

έναντίον τῶν Ἰησουιτῶν τῆς Ρώμης; Δὲν γνωρίζουμε. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι σίγουρο εἶναι ὅτι ὁ Καρδινάλιος Carroni, ποὺ συγχρόνως ἦταν καὶ προστάτης τοῦ Κολλεγίου Urbano, ἀποφάσισε νὰ κρατήσῃ τὸν Καλλίνικο στὸ ἴδιο Κολέγιο ὡς τὸ Πάσχα τοῦ 1649¹.

Ἡ ὅλη ὑπόθεση δὲν ἐξελίχθηκε ὅπως ἐπιθυμοῦσε ὁ Καλλίνικος, ἴσως γιατί στὸ μεταξὺ πέθανε ὁ Φραγκίσκος Ingoli ποὺ, τουλάχιστο στὴν ἀρχή, ἦταν σύμφωνος μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Καλλίνικου στὴ Γαλλία. Ἔτσι στίς 17 Αὐγούστου 1649 ἀποφασίσθηκε νὰ δοθοῦν στὸν Καλλίνικο 50 σκοῦδα γιὰ τὸ ταξίδι του ὡς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ συνεχίσῃ τὴ σχολὴ τοῦ Νικολάου Ρώση.

Πρὶν τελειώσουμε τὴν παρουσίαση αὐτῶν τῶν ἐγγράφων, ἀναφέρουμε ἀκόμη ὅτι τὸ ἄγνωστο πρόσωπο Λουκάς Lusthenio πρέπει νὰ εἶναι πράγματι ὁ γνωστὸς λόγιος Λουκάς Holstein, πράγμα ποὺ ἐξηγεῖ τὸ πῶς βρίσκονται σήμερα στὴ συλλογὴ Barberini οἱ δυὸ ἐπιστολὲς τοῦ Ἑλλήνα Διακόνου Καλλίνικου Μάνιου.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀκόλουθη ἀντιγραφὴ τῶν 3 ἐγγράφων, διατηρήσαμε τὸ πρωτότυπο κείμενο, ὅπως τὸ βρήκαμε. Μόνο τὸ ἰταλικὸ κείμενο τοῦ τρίτου ἐγγράφου τὸ παρουσιάζουμε μὲ ὀρθογραφικὲς διορθώσεις.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Α. Ἐπιστολὴ τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τὸν Λουκά Lusthenius. Ἀναφέρεται στὴ συνομιλία ποὺ εἶχε μὲ τὸν Γραμματέα τῆς Προπαγάνδας σχετικὰ μὲ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴ Ρώμη.

Αὐτόγραφο

Ρώμη, 17 Ἰουλίου [1648].

Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 21α-22β.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ τιμωτάτῳ Κυρίῳ λονκᾷ λουσθενίῳ ^{/2} χαίρειν.

^{/3} Τῇ τετραδί χάριτι τῆς ἐξετάσεως τῶν μαθητῶν ἦλθεν ὁ θεοφιλῆς ^{/4} ἱγκονίλις καὶ πυνθανόμενος μου μόνον εἰ καλῶς ἔχω; εἶπον οὐ καλὸς ^{/5} ἐπειδὴ ἡστέρημαι τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου. Καὶ αὐτὸς ἔφη ὅτι εἶπε μοι ^{/6} ὁ κύριος λουσθένιος περὶ σοῦ καὶ περὶ τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμ^{/7}μάτων ἐν ταῖς γαλλίαις ἀλλὰ πῶς ἐκεῖ ζήσεις; καγὼ εἶπον καλῶς εἰ ^{/8} θέλετε πέμπειν μοι τὰ ἀργύρια ἅπερ καὶ ἐνταῦθα ἔχω παρὰ τοῦ ἑλλήνου ^{/9} μουσείου (ἐπεὶ γὰρ ἀργύρια περὶ ξαβερῶν τῶ ἑλληνομουσείῳ ἐδίδονσαν ^{/10} ἐπειτα ὥρισαν ἐκεῖνα φυλάττεσθαι διεμέ) κακεῖνος ἔφη στέργω ^{/11} ἀλλὰ τίς αὐτὰ ἐκεῖ σοι κομίσει οὐκ οἶδα. Ἐγὼ ἔφην, ὁ κύριος λου^{/12}σθένιος ἴσως περὶ τούτου προβλέψει. ταῦτα εἰπὼν

1. Τσιρπανλῆ, ἑ.ἀ., σ. 118.

Στίχ. 11. Στὸ περιθώριο διακρίνεται τὸ τέλος τῆς λέξεως ...αμένα, γραμμένης ἀπὸ ἄλλο χέρι.

ἐκέλευσέ μοι γρά¹³ ναι αὐτῷ μνημονικὸν ιδιόχειρον, ἵνα μνησθεῖς λαλήσῃ περὶ
τούτου¹⁴ τῷ καθορνάλῃ καπονίω. Ταῦτα γράφω ἐν βίᾳ μὴ παραλειφθεῖς
|¹⁵ ἐλθεῖν αὐτόθι, ἵνα εἰ μὲν τὶ ἐρωτήσῃ βοηθήσι μοι ἢ σὴ λογιότης. ἔρῳσο·
|¹⁶ Ἰουλίω ιζ'.

(φ. 22β) |¹⁷ ὁ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος.
|¹⁸ *Al molto Illustré Reveren^{mo} signore*
|¹⁹ *Luca Lusthenio*
|²⁰ *Al Palazzo della Cancelaria.*

Β. Ἐπιστολὴ τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τὸν Λουκά Lusthenio. Ἀναφέρει τὴν διόρ-
θωση τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας» τοῦ Σωκράτη καὶ προσφέρεται καὶ γιὰ ἄλλες παρό-
μοιες διορθώσεις. Θεωρεῖ τὴν ἄδεια τοῦ Καρδινάλιου γιὰ τὴν ἀναχώρησίν του στὴ Γαλλία
σχεδὸν σίγουρη.

Αὐτόγραφο Ρώμη, [Ἰούλιος 1648].
Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 19α-20β.

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ σοφοτάτῳ ἐμῷ αὐθέντι |² κυρίῳ κυρίῳ λονκᾷ τῷ
λουσθενίῳ |³ τὴν ὀφειλομένην προσκύνῃσιν.

|⁴ Τὴν μὲν βίβλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σωκράτους ἤδη |⁵ κατὰ
τὸ πρωτότυπον ἐπανόρθωκα, πλὴν τοῦ τελευταίου |⁶ βιβλίου, ὃ διορθώσω πρὸ
τῆς τοῦ ὑπηρετόν ἐλεύσεως. |⁷ Ὅθεν αὖριον κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν ὥραν
|⁸ ἐλθέτω ληψόμενος ἀμφοτέρας τὰς βίβλους. Εἰ μὲν |⁹ δὴ καὶ ἑτερόν τι πονη-
θησόμενον ἢ σὴ ἐκλαμπρότης |¹⁰ πέμψαι προαιρεῖται οἷδ' ἐμε πρόθυμον ἐκπο-
νῆσαι |¹¹ μέχρις ἂν ἐνθὲν δε εἰς τὰς γαλλίας ἀποδημήσω, |¹² διϋθυνούσης τῆς
καλῆς ὁμῶν διαθέσεως. ἐφ' ὅσον |¹³ καὶ περὶ οὗ προσέταξε μοι, ἢ σὴ ἐντιμότης
λαλήσαι τῷ |¹⁴ πν(ευμα)τικῷ π(ατ)ρί γεωργίῳ, ἥδη συνέντευχον ἐπινεύοντι ὅσα
|¹⁵ ἂν ἢ σὴ ἐκλαμπρότης ὑπὲρ ἐμοῦ διατάττῃται, καὶ |¹⁶ γὰρ περὶ τούτου χαίρω
μὲν, οὐ παύομαι δὲ ἱκετεύειν |¹⁷ συνεχῶς τὴν ἡμετέραν εὐνοίαν ἐπιμβλήσασθαι
περὶ |¹⁸ τῆς ἐμῆς ἀποπομπῆς. Ἀλλ' ὅσον κατὰ τὸ παρὸν |¹⁹ δοθήτω ἐνθυμη-
τικὸν πρὸς τὴν ὁδε τελουμένην σύναξιν |²⁰ συμπαρόντι καὶ βοηθούντι μοι τῷ
ἐξοχοτάτῳ καρδι |²¹ νάλῃ κυρίῳ βαρβερίῳ, ἵνα παντάπασιν ἄδειαν ἔ(sic) |²² ἔχω
πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν παρασκευάσθαι. ἔρῳσο.

|²³ ὁ ταπεινὸς Καλλίνικος ἱεροδιάκονος.
(φ. 20β) |²⁴ *All' Illustr^{mo} signor luca lustenio*
|²⁵ *Roma in Cancelaria.*

Γ. Ἐκθεση τοῦ Καλλίνικου Μάνιου πρὸς τοὺς Ἀνωτέρους τῆς Propaganda, διὰ μέσου
τοῦ Λουκά Holstein. Ἀναφέρεται στὴν ὅλη περιπέτεια τοῦ Μάνιου μὲ τίς ἐκκλησιαστικὲς
ἀρχὲς στὴ Ρώμη καὶ τὴν τελικὴ του ἐπιθυμία νὰ ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴ Γαλλία πρὸς συνέχισιν
τῶν σπουδῶν του.

Αὐτόγραφο [Ρώμη, Ἰούλιος-Αὐγούστος 1648].
Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν ἑλλ. Barb. κώδ. 280, φφ. 23α-24α.

Io Callinico, monacho greco, non posso più stare nè in Collegio nè in Roma, perchè affatto li Padri Jesuiti mi hanno infamato, mentre che primo, tradendomi al Sant' Ufficio, andarono al Collegio Romano e pubblicarono la mia carceratione perchè io fosse un haeretico, et altri mali contra di me, il quale l'ho saputo
 5 *così delli scolari del Collegio Greco, come da altre persone.*

Ma il S. Officio uedendo la mia innocenza, non solamente mi hanno concesso la libertà ma anco procurarono che intrassi in Collegio de Propaganda Fide, non ritornando più in Collegio Greco, perchè mi potevo mantener in Collegio de Propaganda con la paga, la quale daua la S. Congregazione al Collegio Greco
 10 *per il sustentamento del xauerio Timone, che portò alli jesuiti gran fastidio. Onde andando jo nella festa della Pentecosta alla Chiesa di S. Athanasio, non solamente non mi lasciarono concelebbrare con il uescovo Greco, come ero solito, et il uescovo sopradetto desideraua, ma anco me impedirono di non comunicare, come li altri scolari; ne meno questo era sufficiente, ma chiamando il uescouo,*
 15 *lo dissero che non doueua uenire perchè disturbauo li scolari. Onde li scolari che mi uoleuano bene, li hanno dato penitenza perchè mi haueuano parlato. Ma nemmeno questo li bastò, perchè andorono subitamente a dire che li Signori Cardinali non solamente (φ. 23β) l'hanno messo là per studiare, ma esperimentarlo si ueramente fusse come l'hanno accusato, del resto lo mandano uia per il che uanno*
 20 *cercando delli scolari la mia uita, che cosa parlo, che dico, si metto sotto sopra il Collegio et altre simili cose. Uanno molte uolte i Jesuiti da diuerse nazioni così nelle chiese come nel Collegio, dimandando e dicendo che io son un diauolo. Onde da chi si deue argumentare che non solamente li Jesuiti del Collegio Greco mi perseguitano, ma tutti unanimi, mentre i confessori del Jesu e di San Pietro uanno*
 25 *inuestigando queste cose. Per la qual cosa non hauendo quiete ma sempre perturbatione e nel studiare e nel stare e nel dormire e nel camminare perchè la gente che mi uede, ammaestrati da questi, uanno dicendo, ecco l'eretico, massimamente*

Στίχ. 12. Δὲν γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἐπίσκοπος, ὧς γνωστὸν, στὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Κολλεγίου, κατὰ καιροὺς, βρισκόταν καὶ κάποιοι Ἕλληνας Ἐπίσκοποι γιὰ τὶς ἐπίσημες τελετὲς (χειροτονίες κ.λ.). Πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ τὸν μητροπολίτη Κασσανδρείας Λαυρέντιο, ὁ ὁποῖος βρισκόταν στὴ Ρώμη ἐκεῖνα τὰ χρόνια (δὲν γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ πότε μέχρι πότε) ὕστερα ἀπὸ τὰ γνωστὰ γεγονότα ποὺ συνετάραξαν τὴν Ὀρθόδοξη Ἑκκλησία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Πατριαρχείας τοῦ Κυρίλλου Λούκαρη. Στούς καταλόγους τῆς Μητροπόλεως Κασσανδρείας (βλ. Ἠθικὴ καὶ Θρησκευτικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 7, στήλη 392), ὁ Λαυρέντιος ἀναφέρεται τὸ 1639, ἐνῶ τὸ 1640 κατέχει ἄλλος αὐτὴ τὴν ἑδρα. Τὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια (μετὰ τὸ 1649) τὸ ὄνομά του συναντᾶται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Propaganda, SOSG, τ. 289, φφ. 101-126, ὡς Ἕλληνας Ἐπίσκοπος στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Στίχ. 24. Ἡ «Ἑκκλησία τοῦ Ἰησοῦ» εἶναι ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία τῶν Ἰησουιτῶν στὴ Ρώμη.

li Jesuiti, li quali lo publicano col il supra detto modo anco a quelli che nulla notitia hanno di me.

*Tutto questo ho narrato al monsignor Inguli, il quale haueua animo che fosse
mandato in presenti in franza. Solamente mi disse che io parlasse con il Car- 20
dinal Cappone, ma pensando io che lui non fosse Patron assoluto, uorei che uo
Signoria parlasse all'Em. Card. Barberino in tal maniera: che il mon signor In-
guli è contento che mi sia datta la prouesione, con che mi mantengo qui, in parisi
acciò studiando là le scienze e perfetionandomi (φ. 2' α) nella lingua greca possa 35
finalmente esser mandato alla mia regione, doue insegnerò li monaci e li altri e
predicaro al loro l'euangelio di Χρῶ. E per probatione delli mei studij manderò
lettere, che mi si anno testomij li maestri et altri insigni homini, acciò che mes-
suna cosa paga la congregatione in uano. Perchè o dandomi o non dandomi questa
prouisione non perde niente, perchè si non mi la darano, li Jesuiti la piglieranno 40
per xauerio, si mi la daranno li Jesuiti non possono dir niente perchè dalla ca-
gione son unscito dal Collegio e nemeno posso stare in Roma. Così andando in
parisi seruirò anco nella stampa regia. Questo prego a U.S.^a trattandomi il ne-
gotio mi scriva la risposta.*

ΜΑΡΚΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Στίχ. 33. Ἡ λέξις parlasse εἶναι γραμμένη ἀπὸ ἄλλο χέρι.

R É S U M É

Marcos Foscolos, Notices complémentaires pour le diacre Callinicos Manios de Berria.

Le diacre Callinicos Manios est arrivé au Collège Grec de Saint Athanase à Rome l'Octobre de 1642 où est resté jusqu' à la moitié de l'an 1647 et il a passé au Collège de la Propagande.

Il est parti pour le Mont Athos en 1649. Son départ du Collège Grec était la conséquence des calomnies par les supérieurs Jésuites du Collège, qui l'ont accusé comme hérétique à la Sainte Inquisition laquelle l'a déchargé des calomnies et l' a envoyé au Collège de la Propagande.

Avec les deux lettres et avec l'exposition inédites de Manios ont été déclarées pour la première fois ses relations avec le renommé Luca Holstein et les causes très drammatiques de son départ du Collège Grec et encore ses projets pour son avenir (le départ pour des études classiques en France et sa collaboration à l'imprimerie royale à Paris), des projets qu'enfin n'ont pas été réalisés.

Les trois documents inédits même s'ils sont sans date, il faut les croire de leur contenu qu'ils ont été écrits en Juillet de 1648. Tous les trois documents ont été pris du cod. Barberinianus gr. 280 de la Bibliothèque Vaticane.